

діяльності пов'язаний з формуванням єдиного світового господарства, що об'єднує окремі держави та регіони світу в єдину систему. Особливістю цієї системи є те, що її учасники всупереч наявності перепон в вигляді державних кордонів функціонують як невід'ємні складові частини загальної господарської системи. Відбувається подальше розширення та поглиблення торгівельно-економічних відносин між регіонами, країнами, економічними інтеграційними угрупованнями, окремими підприємствами. Це впливає на інтернаціоналізацію господарства, збільшення відкритості національних економік, поглиблення міжнародного розподілу праці.

Джерела та література:

1. Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения: Учеб.пособие / Авдокушин Е.Ф. – М.: Маркетинг, 1997. – 194 с.
2. Аكوпова Е.С. Мировая экономика и международные экономические отношения: Учеб. пособие / Аكوпова Е.С., Воронкова О.Н., Гаврилко Н.Н. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 416 с.
3. Губський Б.В. Концептуальні засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності України / Губський Б.В., Лук'яненко Д.Г., Сіденко В.Р. // Стратегія економічного розвитку: Наук. зб. – Вип.17. – К.: КНЕУ, 2001. – С.239–247
4. Макогон Ю.В. Внешнеэкономическая деятельность региона / Макогон Ю.В. – Донецк, 2002. – 136 с.
5. Наливайченко С.П. Методологія наукових досліджень в міжнародній економічній діяльності / Наливайченко С.П., Наливайченко К.В., Реутов В.С. – Сімферополь: ТОВ «ДіАйПі», 2007. – 412 с.
6. Новицький В.С. Міжнародна економічна діяльність України / Новицький В.С. – К.:КНЕУ, 2003. – 948 с.
7. Регіональні виміри глобальної економічної системи: Монографія./ [В.С. Реутов, О.С. Горда, А.З. Новак та ін.]; за заг. наук. ред. В.С. Реутова. – Сімферополь: ПП «Підприємство «Фенікс», 2009. – 390 с.
8. Фомичев В.И. Международная торговля: Учебник / Фомичев В.И. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА М, 2000. – 446 с.
9. Циганкова Т.М. Міжнародна торгівля: Навч. посібник / Циганкова Т.М., Петрашко Л.П., Кальченко Т.В. – К.: КНЕУ, 2001. – 488 с.
10. Doherty D. Marking economic choices / Doherty D. – Toronto: Copp Clark Pitman Ltd, 1992. – 426 p.

Троян І.А.

УДК 339. 924

СУТНІСТЬ І МЕХАНІЗМ СУБРЕГІОНАЛЬНОГО ТОРГОВЕЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН

Постановка проблеми. Зараз у світі нараховується більше 200 країн, кожна з яких має свої національні інтереси, які реалізуються, передусім, через міжнародні зв'язки з іншими країнами та організаціями. Найбільш значною сферою взаємин між ними є економічна сфера, що проявляється у розвитку співробітництва та інтеграційних процесів, передусім регіонального та субрегіонального характеру. Поглиблення, модифікація форм і шляхів субрегіонального економічного, передусім торговельного, співробітництва, ускладнення організаційної структури світового співтовариства відповідно до нових глобальних викликів обумовлює необхідність дослідження та удосконалення теоретичної бази з цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічне співробітництво країн в контексті міжнародної та регіональної інтеграції досліджувалась у працях У. Дайхманн та І. Гілл, Б. Балаші, Б. Хеттне, В. Репке [1;5;6]. Значний внесок в розробці теорій інтеграції функціоналізму та федералізму зробили вчені Д. Мітрані, С. Шмідт, А. Спінеллі [7;9;11]. Дослідженням негативної та позитивної інтеграції займалися Дж. Піндер, Ян Тінберген [8;12]. Серед вітчизняних вчених різні аспекти економічної інтеграції досліджували Д. Лук'яненко, В. Чужиков, Ю. Шишков [2;3;4]. Однак багато питань з проблематики торговельного співробітництва країн саме в субрегіоні не достатньо висвітлені, зокрема на тлі сучасних світових тенденцій.

Метою статті є дослідження сутності субрегіонального торговельного співробітництва країн, механізм та відповідні моделі його здійснення. З цією метою досліджена концептуальна різниця понять економічного співробітництва та інтеграції, виявлені відмінності субрегіональної інтеграції, організаційно-економічні шляхи її реалізації.

Вклад основного матеріалу. Практика міжнародного економічного співробітництва й інтеграції в змістовному аспекті вимагає точного визначення цих термінів, наукового аналізу їхніх концептуальних розходжень. Світовий Банк розмежовує поняття «інтеграція» та «співробітництво» згідно зі ступенем суверенітету країн, який вони згодні передати наднаціональним інститутам без порушення їх територіальних границь [13]. Видатний вчений та дослідник інтеграційних процесів Б. Балаша також відзначає, що співробітництво включає дії щодо зменшення дискримінації, метою економічної інтеграції є елімінавання тих чи інших форм дискримінації [5, с. 2].

Отже, у понятійному аспекті економічне співробітництво позначає більш широке явище, ніж економічна інтеграція. У той же час інтеграція характеризує більш глибокі, стійкі економічні взаємини, має своєю метою створення наднаціональної або міжнаціональної форми керування і контролю.

Регіональний та субрегіональний характер співробітництва через укладання інтеграційних угод підтверджує статистика Світової Організації Торгівлі, згідно з якою на вересень 2009 року регіональних та

субрегіональних торговельних угод нараховується 260 угод, з них діючих митних союзів – 14, угод з економічної інтеграції – 67, угод з вільної торгівлі – 153 та з преференційної торгівлі – 11, інші угоди мають асоціативний характер [10].

Для багатьох країн поглиблення та розширення співробітництва через регіональну інтеграцію є можливістю ефективною взаємодії зі світовими ринками з метою поліпшення свого соціально-економічного становища. З іншого боку, «регіоналізм – це один з засобів осилити глобальні трансформації, оскільки більшість країн бракує сил та коштів для того, щоб здолати ці проблеми на національному рівні» [6, с. 5].

Однією з сучасних світових тенденцій регіоналізму є поява та поширення субрегіонального співробітництва. Природою виникнення субрегіональної інтеграції може стати неможливість або небажання країн на рівних інтегрувати в регіональному угрупованні. Вітчизняний вчений Ю. Шишков відзначає, що «географічні рамки реальної інтеграції на різних її ступенях не співпадають один з одним, а разом ці інтеграційні процеси не співпадають з офіційними границями тієї міжнародної організації, яка покликана їм сприяти» [4, с. 56].

Але досить часто субрегіональну економічну інтеграцію ототожнюють з регіональною. Теоретично концептуальна різниця полягає лише у просторових масштабах співробітництва. Субрегіональну інтеграцію здійснює незначна кількість країн в одному мегарегіоні, або країни, що історично належать до різних мегарегіонів чи континентів світу але мають специфічні риси та відмінності. Наприклад, інтеграційне угруповання ГУАМ, що об'єднує країни Східної Європи та Південно-Західної Азії; ОЧЕС, де інтеграція розповсюджується на Східну, Центральну та Західну Європу, Південно-Західну Азію. В рамках одного регіону субрегіональна інтеграція охоплює не всю його територію, а лише якусь частину, коли має місце певна підпорядкованість, зокрема Центральноєвропейська зона вільної торгівлі (ЦЕФТА), яка інтегрує країни в рамках Центральної та Східної Європи, стала складовим компонентом інтеграційної архітектури Європейського Союзу.

На практиці субрегіональна економічна інтеграції, на відміну від регіональної, частіше передбачає дивергенцію в рівнях економічного розвитку, можливі значні політичні та економічні розбіжності в устрою держав, культурні розходження, особливо коли це є наслідком історичної спадщини розвитку на різних мегарегіонах та континентах. Незважаючи на це, слід привести приклади відносно успішних, більш розвинутих субрегіональних інтеграційних угруповань: Євразійське економічне співтовариство, що об'єднує країни Східної Європи та Центральної Азії (митний союз), Загальний ринок Східної та Південної Африки (КОМЕСА).

Але у більшості випадків в наслідок об'єктивних дивергенційних факторів субрегіональна інтеграція формується та триває короткий час розвивається як торговельна в рамках зони преференційної або вільної торгівлі. Торговельна інтеграція є початковою стадією, що закладає фундамент наступного розвитку та успіху інтеграції. Міжнародна торгівля стала об'єднуючим компонентом реалізації інших форм міжнародних економічних відносин. У зв'язку з цим в останні роки з'являється поняття «творча економіка» («creative economy»), де стійкий розвиток забезпечує така міжнародна торгівля «творчою» продукцією з залученням інтелектуального капіталу, інновацій та творчості. Дійсно, країни, що пропонують обмежений ряд продукції, зокрема низькотехнологічної, аграрно-сировинної, не зможуть досягти успіху в інтеграційній справі. Ось чому більшість інтеграційних угруповань найменш розвинутих країн Африки мають здебільшого характер розширення, ніж якісного поглиблення інтеграції.

Узагальнюючу комплексну дефініцію субрегіональної торговельної інтеграції доцільно визначати як процес посилення торговельних потоків в рамках певної географії країн субрегіону через механізми усунення традиційних бар'єрів на шляху торговельних потоків та формування сприятливих умов лібералізації торгівлі, що закріплюється міждержавними угодами, передбачає створення наднаціональних інститутів або міжнаціональних органів координації та контролю.

В умовах нестабільності світового господарства ключовими компонентами здійснення субрегіонального торговельного співробітництва є його економічний та організаційний механізм, що включає економічну модель взаємодії та договірно-правові інструменти. Організаційно торговельне співробітництво здійснюється двома шляхами. Перший варіант співробітництва – це укладання довгострокових міжнародних торговельних договорів двома чи більшою кількістю держав, що встановлюють взаємні обов'язки та права щодо здійснення міжнародної торгівлі між ними та мають довготривалий характер (частіше це комплекс міждержавних угод). Другий шлях – це співробітництво країн через інтеграцію, а саме: формування зон преференційної торгівлі, зон вільної торгівлі, митного союзу.

Відмінним компонентом інтеграції від простого співробітництва є наявність регіональних (субрегіональних) інститутів, що відповідають за спільну торговельну політику. Слід зауважити, що аспект механізму прийняття рішень та спільної торговельної політики є одним з базових для формування та розвитку економічної моделі інтеграції. Перший варіант – це можуть бути наднаціональні органи, інший – міжнаціональні інститути. З цього приводу розвинулися два теоретичних підходи: федералізм А. Спінеллі [11], який спирався на досвід інтеграційного співробітництва країн Західної Європи, функціоналізм Д. Мітрані [7]. Ці теорії отримали подальший розвиток в сучасній інтерпретації як неофункціоналізм, що передбачає підвищення ролі національних урядів у процесі інтеграційного об'єднання, та неінституціоналізм, коли інтеграційні проблеми вирішуються на наднаціональному рівні шляхом узгодження та розробки спільної економічної політики [9, с. 31–32].

Популяризована концепція неофункціоналізму досить актуальна на тлі сучасного переходу від багатобічних торговельно-економічних блоків у напрямку двосторонніх торговельних угод, формуючи так звану «тарілку зі спагеті». Схоже розмежування інституціональної та ринкової інтеграції було також зроблене Яна Тінбергеном [12] та пізніше Дж. Піндером [8] в теорії негативної (усунення торговельної дискримінації) та позитивної (створення наднаціональних інститутів) інтеграції. Фактично підхід федералізму, позитивної або інституціональної інтеграції обґрунтовує необхідність безпосереднього адміністративно-інституціонального впливу державних органів на процес інтеграції, тоді як другий функціональний підхід (негативна чи ринкова інтеграція) – розкриває можливості розвитку інтеграції на ринкових засадах лібералізації.

В процесі досліджень запропонований узагальнюючий механізм субрегіонального торговельного співробітництва країн через інтеграційне формування, що включає у себе певну ієрархію етапів (рис. 1).

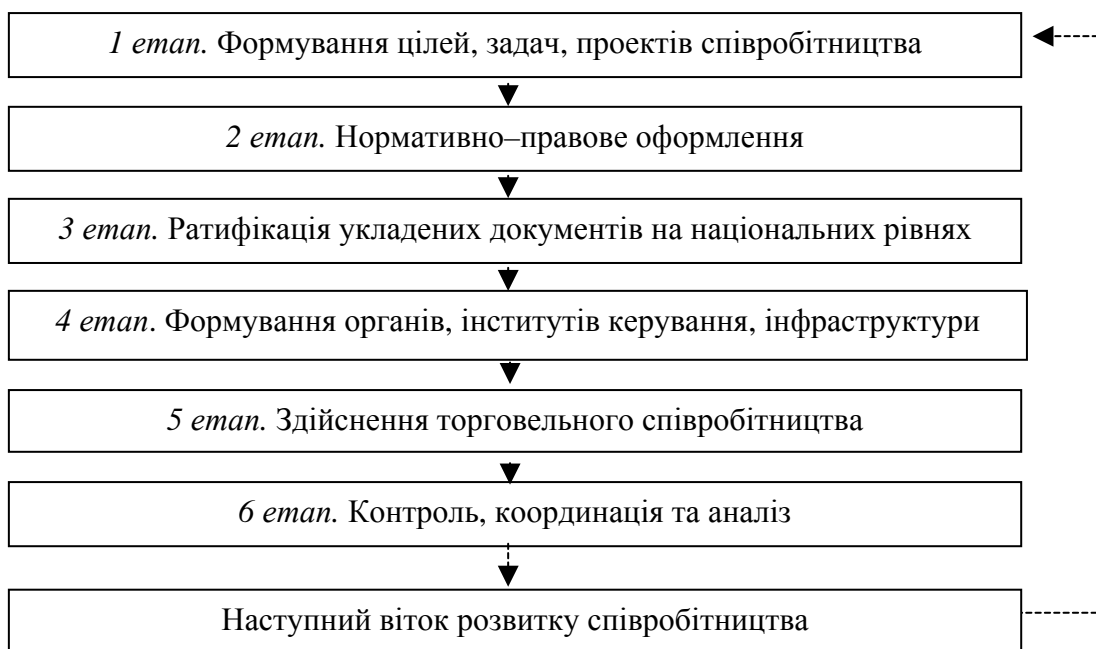

Рис.1. Блок-схема механізму субрегіонального торговельного співробітництва

Перший етап включає об'єктивні цілі створення та розвитку субрегіонального торговельного співробітництва, виходячи з яких розробляють «дерево цілей»: завдання, можливі напрямки, або навіть конкретні проекти співробітництва. Наступний етап зв'язаний з концептуальним оформленням домовленостей: або через укладання країнами-учасниками міжнародних правових актів, які включають статут чи декларацію про створення організації чи багатосторонню угоду про формування інтеграційного угруповання, а також різноманітні додаткові угоди; або формування інтеграційної зони через укладання двосторонніх (рідше – багатосторонніх) торговельних угод. Після цього проходить ратифікація документів державами та визнання субрегіонального угруповання світовими організаціями.

Перших шлях розвитку співробітництва передбачає формування міжурядової торговельної організації з постійними наднаціональними органами. Згідно з другим шляхом контроль та координація процесів посилення торговельного співробітництва проходять на національних рівнях, спільне обговорювання поточних питань здійснюється на зустрічах глав або міністрів держав у двосторонньому (рідше – багатосторонньому) порядку. Здійснення інтеграційного співробітництва обумовлює певну гармонізацію та уніфікацію економік країн, що розпочинається на етапі ратифікації документів країнами та включає адаптацію національного законодавства та соціально-економічної сфери до принципів та положень субрегіональних угод.

В реалізації інтеграційного регіонального співробітництва зарубіжні автори У. Дайхманн та І. Гілл виокремлюють три види інструментів – регіональні інститути, регіональна інфраструктура і стимули, такі як преференційний доступ до світових ринків з лібералізованими правилами походження, збільшення допомоги для надання соціальних послуг у відстаючих країнах тощо [1, с. 47].

Створення необхідної субрегіональної інфраструктури або удосконалення існуючої є вагомим аспектом. Відповідна ринкова інфраструктура кожної країни має врахувати пропорції економічного розвитку кожної країни, напрямки торговельного співробітництва та спеціалізацію в субрегіоні. Головними компонентами торговельної інфраструктури є спільна транспортна мережа, банківська система та кредитні відносини, інформаційно-комунікативна система тощо.

Якщо держави проявляють ініціативу до посилення співробітництва, вони переходять на новий виток розвитку, що може включати як розроблення нових проектів, напрямків, інструментів торговельної взаємодії, так і створення зони вільної торгівлі, митного союзу тощо. У будь-якому випадку, це викликає перехід на перший етап запропонованого механізму, але на якісно новому рівні.

Успішність торговельного співробітництва в межах певних інтеграційних процесів залежить від значної кількості екзогенних та ендегенних факторів впливу, специфічних особливостей країн субрегіону, від ефективності обраної моделі. Зі створенням перших інтеграційних угруповань в Західній Європі та подальшим їх виникненням в інших регіонах світу з'являється значна кількість їх моделей. Сучасні світові тенденції потребують розмежування традиційної торговельно-економічної моделі, що стала класичною через успіх Європейської інтеграції і нетрадиційних моделей функціонально-консультативного напрямку. Перша модель інтеграції загальноєвропейською акцентує увагу на ієрархії розвитку інтеграції, від лібералізації субрегіональної торгівлі до відкритості національних економік через вільний рух усіх економічних ресурсів та узгоджену економічну політику наднаціональних органів інтеграції.

Умови кризи потребують від країн певного національного самозбереження, внаслідок чого поширюються двосторонні торговельні інтеграційні угоди. Національне самозбереження не пропагує ідею державного регулювання, навпаки, в контексті світового господарства воно дає поштовх ринковому механізму субрегіонального співробітництва. Без створення наднаціональних інститутів, контроль та координація здійснюються на міжнародному рівні відповідальними за це національними органами певних країн. Такий підхід торговельно-ринкової відкритості в комплексі з міжнародною координацією дозволяє знайти оптимум між двома крайностями.

Проектно-торговельна модель поглиблює сучасну нефункціональну модель через різнобічні функціональні торговельні та виробничі проекти, акцент робиться на розробці спільних скоординованих планів, програм розвитку торговельного та виробничого співробітництва. Реалізація такої моделі для субрегіонального співробітництва передбачає укладання регіональних торговельних угод у двосторонньому порядку, які формують правові та економічні рамки для подальшого розвитку.

Головними позитивними передумовами формування торговельно-проектної моделі інтеграції в сучасних умовах є: можливість швидше обійти «гострі кути» взаємовідносин у культурному та політичному аспекті; спрямування зусиль на вузькі сфери співробітництва, де витрати та вигоди ясно визначені, а контроль та планування більш ефективно; можливість урахувати якомога більшої кількості факторів впливу; диференціація торговельних потоків через секторальні домовленості з країнами-партнерами, де це можливо і вигідно.

З іншого боку, так звана «вермішель» преференцій, торговельних режимів, митних режимів, правил походження товарів, що розрізняються за країнами викликає непрозорість торговельних потоків та складність координації. Відповідна технологічна та інформаційно-комунікативна інфраструктура дозволить уникнути ці складності, а ефективний організаційно-економічний механізм розподілу вигод від інтеграції має зменшити негативні ефекти для менш розвинутих країн-інтегрантів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Та чи інша модель субрегіональної торговельної інтеграції не може бути механічно перенесена на практику без урахування певних особливостей і традицій. До того ж методи та інструменти субрегіональної інтеграції постійно трансформуються в процесі поглиблення та модифікації форм співробітництва. У цьому зв'язку актуальним є зосередження подальших наукових досліджень у прикладну сферу субрегіонального торговельного співробітництва, що надасть можливість системно доповнити його теоретико-методологічну базу.

Джерела та література

1. Дайхманн У. и Гилл И. Аспекты региональной интеграции, связанные с экономической географией // Финансы & развитие. – Декабрь, 2008. – № 45. – 47с.
2. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навч. посіб. / Лук'яненко Д. Г. – К.: КНЕУ, 2005. – 204 с.
3. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: Монографія. / Чужиков В.І. – К.:КНЕУ, 2008. – 272 с.
4. Шишков Ю. Отечественная теория региональной интеграции: опыт прошлого и взгляд в будущее // Мировая экономика и международные отношения – 2006. – №4. – С. 54 – 63.
5. Balassa B. The Theory of Economic Integration. / Homewood, III: R.D. Irwin, 1961. – 216 p.
6. Hettne B. Globalism. The New regionalism and East Asia. Selected paper. Global seminar 02.06.09. / Hettne B. – United Nations university, – 1996. – P. 5.
7. Mitrany D. The Prospect of Integration: Federal of Functional / A.J.R. Groom and P. Taylor. – London: University of London Press, 1975. – P. 70.
8. Pinder J. Positive Integration and Negative Integration: Some Problems of Economic Union in the EEC / Pinder J. – The World Today, 24(3): 1968. – P. 89–110.
9. Schmidt S.K. Liberalisierung in Europa. Die Rolle der Europäischen Kommission / Schmidt S.K. – Frankfurt: New York, 1998.
10. Some Figures on Regional Trade Agreements notified to the GATT/WTO and in force [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.rtais.wto.org>
11. Spinelli A. For a Free and United Europe / Spinelli A. – A Draft Manifesto: Ventotene, 1941.
12. Tinbergen, J. International Economic Integration / Tinbergen, J. –Amsterdam: Elsevier, 1954.
13. World Bank, WB Comments to the EC Draft Discussion paper on a Regional Cooperation Review Process [Електронний ресурс] / The World Bank, Washington, 2002 // Режим доступу: <http://www.worldbank.org>